

NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 230 ansatte (1999) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 5 - 2000

Kalvariegruppe med broket historie

Kalvariegruppen i Romfo kirke i Sunndal har etter all sannsynlighet en broket historie som vi i dag bare kan ane konturene av, og de foreløpige undersøkelserne har gitt interessante problemstillinger som kan danne grunnlag for flere forskningsoppgaver.

De tre polykrome skulpturene har innbyrdes markante forskjeller med hensyn til bunnmateriale og stilistisk tilhørighet, samtig som de har tydelige fellestrekk når det gjelder senere behandlinger og skadetyper. Den forventede tekniske likhet med middelalderskulpturen av St. Olav i samme kirke viste seg å ikke være til stede, og hittil har det ikke latt seg gjøre å dokumentere med sikkerhet noe middelalderbemaling på noen av skulpturene i kalvariegruppen, med et mulig unntak av Jomfru Maria.

Stilistisk datering fra 1200-tallet

Stilistisk datering av de enkelte skulpturer strekker seg fra 1200-tallet (Jomfru Maria), via 1300-tallet (krusifiks) og muligens så langt som til tidlig på 1600-tallet (Johannes). Sannsynligvis ble gruppen samlet, reparert og malt som en helhet på begynnelsen av 1700-tallet, da den nye Romfo-kirken ble innviet. På dette tidspunkt må skulpturene ha vært i svært dårlig stand, og muligheten for at de enkeltvis eller samlet tidligere har vært ofre for Sunndals voldsomme naturkrefter skal ikke utelukkes.

Lokale håndverkere?

1700-tallsbehandlingen omfattet både reparasjoner i treverket og antagelig fullstendig ny oppmaling av skulpturene. Arbeidet er omhyggelig, men generelt grovt utført.

Maleteknikken kan tyde på lokale håndverkere med røtter i 1600-tallets malertradisjon. Ukyndig og overdreven bruk av lim som isolerende lag mellom grundering og fargelag har resultert i dårlig bindkraft mellom lagene, og risiko for store spenninger ved klimatiske endringer. På slutten av 1800-tallet (?) ble deler av kalvariegruppen overmalt, og enda senere, kanskje så sent som rundt 1950, ble samtlige overflater overstrøket med mer eller mindre tykke lag lim. Spenninger i limlagene har resultert i at

Kalvariegruppen i Romfo kirke i Sunndal etter konservering og restaurering i 1999. Gruppen ble sannsynligvis samlet, reparert og malt med helt ny polykromi på begynnelsen av 1700-tallet. De nåværende fargene stammer både fra denne oppmalingen og fra en senere delvis overmaling, antagelig utført på slutten av 1800-tallet.

Foto:
BIRGER R. LINDSTAD

EN KALVARIEGRUPPE er en Golgatafremstilling av Den korsfestede Kristus med Jomfru Maria og disippelen Johannes stående på hver side av korset. Motivet var meget utbredt i middelalderen og ble benyttet både i maleri og i større skulpturelle fremstillinger. Skulpturfremstillingene i kirkene stod vanligvis plassert på toppen av kor-skranken, som skilte koret fra kirkeskipet. Motivet ble videreført i den lutherske kirke samtidig som det ennå i dag er bevart både hele grupper og enkeltskulpturer fra middelalderens kalvariegrupper i norske kirker. Slike fremstillinger er nå som oftest plassert på altertavle eller mot vegg annetsteds i kirken, noe som også er tilfellet i Romfo.

malinglagene har trukket seg opp i små og stive cornflakeslignende flak på skulpturenes overflater.

Riksantikvaren besluttet at konservering skulle gjennomføres på bakgrunn av at kalvariegruppens sammensetning og polykromi i hovedsak er et resultat av et 1700-tallsarbeid og derfor har stor historisk interesse.

NIKU har utført stabilisering av korsets konstruksjon, og nyere, fremstikkende spikre i skulpturene er fjernet. Overflatelim ble

fjernet parallelt med at de deformerte oppskallingene i malinglagene ble søkt rettet ut og festet/konsolidert. Til konsolidering ble det benyttet syntetiske klebemidler som i dette tilfellet har vesentlige fordeler fremfor animalsk lim; blant annet større elastisitet og derved evne til å bevege seg i takt med malinglagene, slik at faren for nye spenninger blir betraktelig redusert.

Områder med tapt bemaling ble retusjert med nøytraliserende fargetoner ved hjelp av akvarell.

Klimaforhold

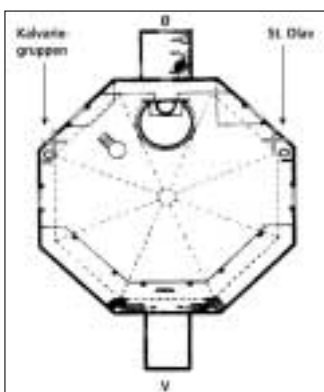
Kalvariegruppens mangfoldige historie har inkludert store skader og store inngrep for å sette den i stand. Dette har imidlertid ført til så omfattende strukturelle svakheter i alle deler at den videre bevaring av kalvariegruppen stiller store krav til stabile klimaforhold.

Det er viktig for middelalderskulpturer og annet verdifullt inventar i kirken at rådene for å begrense oppvarmingsperiodene følges: Nødvendig oppvarming i forbindelse med bruk av kirken må aldri overstige +20°C. Varmen bør ikke settes på før samme dag som kirken skal brukes, og varmen slås av når gudstjenesten begynner. Om temperaturen da bare har nådd 15-17 °C, vil varmeutstrålingen fra menigheten gjøre at temperaturen kommer opp i ca. 20 °C relativt raskt.

Romfo kirke i Sunndal ble bygget først i 1820-årene. Den nye åttekantede kirken erstattet 1700-tallskirken, som trolig var en korskirke.

Foto: ROGER HANSEN

Grunnplan av Romfo kirke.

D. ERDMANN, RIKSANTIKVAREN

Foto: BIRGER R. LINDSTAD

Foto: GRETE GUNDHUS

Foto: BIRGER R. LINDSTAD

Maria i tre stadier

Bildet til venstre viser Maria før behandlingen. Store deler av ansiktet er skjult av papirlapper som skriver seg fra tidligere midlertidige sikringstiltak av oppskallet maling. I midten: etter konservering og rensing. Til høyre: etter retusjering.

Prosjektet bringer nye spørsmål

Et konserveringsprosjekt som dette kan være innfallsvinkelen til videre eller nye forskningsoppgaver.

På grunnlag av kjemiske analyser av pigmenter og bindemidler er det mulig å foreta en sikrere kartlegging og datering av maleteknikkene på kalvariegruppen og sette disse i sammenheng med samtidig polykrom skulptur i andre norske kirker.

Hvem bestemte?

Flere spørsmål kan stilles som en konsekvens av prosjektet. Hvor mye av kirkekunsten ble behandlet ved kirkerestaureringer i forrige århundre, hvordan og når? Var det en moteretning i restaureringene? Hvem bestemte, og hvem gjorde jobben?

Limkonserveringens historie i Norge; når begynte den, og hvordan og hvor ble den

praktisert - og hva førte behandlingene til?

Maria - full av gåter

Ug hva med den enkelte skulptur? Særlig Maria er full av gåter; hun tilhører uten tvil en kalvariegruppe, og skulpturen ble nok skåret på 1200-tallet, men som et resultat av senere ødeleggelser og reparasjoner fremstår hun i dag som en anakronisme med sin underlige 1700-talls ansiktsløftning og 1800-talls blomstrede «sjal.» Hva med de pålimte hendene, som bærer spor av brann - og hva med den underlige boken hun holder i hendene - og ikke minst - hva med de underste malinglag på den røde kjolen? Var hun i middelalderen kledd i en gyllen kjole frembrakt med imitasjonsgullteknikk? Og hva med Johannes; strukturelt er han mindre gåtefull enn Maria, og

det finnes fremstillinger av kalvariegrupper der Johannes er fremstilt som her. Kanskje også han fikk en ansiktsløftning på 1700-tallet?

Uoppdaget informasjon

I denne rapporten er det blitt sagt lite om middelalderen og lite om hvordan de enkelte deler av kalvariegruppen kan ha sett ut da de fremdeles var del av inventaret i en middelalderkirke. Det kan virke som om de opprinnelige middelalderskulpturene er blitt aldeles borte i senere tiders reparasjoner og oppmalinger. De sporene vi har funnet som kan settes i forbindelse med tiden før reformasjonen har vært få og usikre. Ikke desto mindre er det overveiende sannsynlig at kalvariegruppens skulpturer fortsatt har uoppdaget informasjon om sin opprinnelse og mangfoldige historie.

SOLLYS ØDELEGGJER. Selv om direkte sol ikke treffer skulpturene, bør vinduene blendes med rullegardiner av ubleket stoff når kirken ikke er i bruk. Dette begrenser sollysets nedbrytende effekt for hele interiøret og hjelper til å stabilisere klimaet i kirken i perioder med mye sol.

RENGJØRING. Det er nok

med forsiktig støvtørking av kalvariegruppen med syntetisk fjærkost et par ganger i året.

KONTROLL. Gruppen har gjennomgått mye og er spesielt utsatt for alle typer klimændringer; derfor bør tilstanden til gruppen og St. Olav kontrolleres av konservator med jevne mellomrom.

Stoffet er hentet fra

NIKU Oppdragsmelding 091

Grete Gundhus, Merete Winness:

«På sporet av en mangfoldig historie. Kalvariegruppen i Romfo kirke, Sunndal kommune i Møre og Romsdal.»